

Hrafnagaldur Óðins / Forspjallsljóð: Et antikvarisk digt?¹

Annette Lassen
(Háskóli Íslands)

Blandt de eddadigte, som ikke er overleveret i middelalderlige håndskrifter, er *Hrafnagaldur Óðins / Forspjallsljóð* ('Odins ravnegaldur / Indledningsdigt'). Det ældste bevarede håndskrift, der indeholder digtet, er Holm papp 15 8vo, som er skrevet i sidste halvdel af 1600-tallet og blev bragt til Sverige af Guðmundur Ólafsson i 1681. *Editio princeps* er i første bind af den arnamagnæanske udgave af eddadigtene fra 1787.

Allerede kort tid efter digtet kom på tryk var man uenig om, hvorvidt det var gammelt eller ungt.² Siden Bugges eddaudgave (1867) har holdningen været den, at digtet må anses for eftermiddelalderligt både på grund af dets stil og overlevering. *Hrafnagaldur Óðins* udelades således uden diskussion i nyere udgaver af eddadigte, og optræder hverken i forskningsartikler, -monografier eller opslagsværker (jf. fx. *Medieval Scandinavia* og *Kulturhistorisk leksikon*). I Island har man imidlertid i den senere tid argumenteret for, at digtet er fra middelalderen og derfor bør genoptages i korpusset af eddadigte. Jeg skal i det følgende gøre rede for denne diskussion og dertil præsentere min egen foreløbige undersøgelse og kollationering af håndskrifterne.

Både hvad angår indhold og titel er *Hrafnagaldur Óðins / Forspjallsljóð* anderledes end de eddadigte, som er overleveret i islandske håndskrifter fra 1200-tallet og senere. I digtet beskrives tilsyneladende et mislykket forsøg på at skaffe viden i underverdenen, men trods titlen knyttes digtet hverken til Odin eller hans ravne i særlig grad, og man har ikke kunnet blive enig om, hvilket andet eddadigt *Hrafnagaldur Óðins* skulle danne *forspjall* eller indledning til, som undertitlen indikerer. Allerede i 1600-tallet havde digtet ry for at være stort set utilgængeligt (Guðmundur Magnússon 1787, 204). Den bevarede tekst har sproglige fejl og er ganske enkelt svær at forstå.

I sin udgave af eddadigtene (1867) anså Bugge digtet for at være en eftermiddelalderlig antikvarisk konstruktion. I fortalen til denne udgave skriver Bugge om *Hrafnagaldur Óðins*:

Dette Digt bør for Fremtiden udelukkes fra Samlingen af norrøne mythiske og Heroiske Kvæder. [...] Forspjallsljóð [...] er et lærd Digt, forfattet i senere Tid af en Mand, som var vel bevandret, ja belæst i de gamle Kvæder og som med Tendents søgte at efterligne en længst forgangen Tids Digtning; det blev rimelig fra først af fæstet med Pen i Bog. (Bugge (udg.) 1965 [1867], xlvi-xlvii)

¹ Af pladshensyn begrænser jeg mig i dette *paper* til en omtale af den nyere forskning i og overleveringen af *Hrafnagaldur Óðins* og diskuterer grundlag for datering af digtet. I mit foredrag på sagakonferencen i Durham kommer jeg nærmere ind på digtets indhold.

² Jævnfør Fidjestøl 1999, 58. Grundtvig var fortalere for digtets høje alder i sin mytologi fra 1808: '[digtet] troes i Almindelighed at være meget nyt, både for Stilens Skyld og fordi det mangler i de ældste Afskrifter. Dette beviser imidlertid intet, da dets Stil endnu mindre ligner den ny end den gamle, og dets tætte Sluttelse til aserne peger ganske bestemt hen på en ægte Hedning som Forfatter.' Grundtvig 1808, 8.

Bugge anfører, at mens eddadigtene generelt er svære at forstå på grund af deres høje alder og fremmede materiale, er *Hrafnagaldur Óðins* svært forståeligt på grund af dets 'kunstlede' udtryk og 'søgte' billeder (Bugge (udg.) 1965 [1867], xlvii). Herefter argumenterer Bugge på sprogligt grundlag for digtets unge alder,³ hvorpå han konkluderer:

et Digt, hvis Forfatter forholder sig paa denne Maade til det gamle Sprog, kan efter mit Skjøn ikke være fra Middelalderen overhoved, men maa være fra nyere Tid. Jeg tror, at det ikke er ældre end 17de Aarhundred. (Bugge (udg.) 1965 [1867], xlvi-xlvii)

Hvad der taler imod Bugges tolkning af digtets alder, er Árni Magnússons omtale af digtet i et brev dateret d. 18/6 1729 til Jón Halldórsson, provst i Hitardalur. Bugge kendte dette brev, men mente ikke, at man kunne fæste lid til det (Bugge (udg.) 1965 [1867], xlviii).

Ég hafði (sem brann) bréf Sáluga Séra Ólafs (Skólameistara okkar) áhrærandi eina af þessum odís (mig minnir Hrafnagaldur Óðins) að Magister Brynjólfur hafi þá kviðu uppskrifa látið eftir gömlu saurugu einstaka blaði, og minnir mig þar stæði, að þar aftan við hefði vantað, og eins kynni um fleira gengið vera. Þetta verður svo sem allt í þoku, því documentin eru burtu. (Normaliseret efter Jón Margeirsson (udg.) 1975, 147)

'Jeg havde (som brændte) salig Pastor Ólafurs (vor skolemesters) brev angående en af disse oder (så vidt jeg husker *Hrafnagaldur Óðins*), at Magister Brynjólfur havde ladet kvadet afskrive efter et enkelt gammelt, beskidt blad, og så vidt jeg husker, stod der, at der havde manglet noget til sidst, og at det kunne være sket med mere på samme måde. Dette står alt ligesom i tåge, for dokumenterne er væk.'

Árni Magnússons omtale af, at Brynjólfur Sveinsson ifølge et brev skulle have ladet afskrive *Hrafnagaldur Óðins* efter et enkelt gammelt og beskidt blad, taler for, at digtet kan stamme fra middelalderen.⁴ Árni Magnússon var dog ikke sikker på, at det omtalte digt var *Hrafnagaldur Óðins*. Efter branden i 1728 er det som en tåge for ham, skriver han. Vi kan derfor ikke vide med sikkerhed, om disse oplysninger står til troende eller ej. Noget, der dog kunne tale for, at Árni Magnússons oplysninger er rigtige, er, at man normalt ikke har anset digtet for at være fuldstændigt overleveret — og ifølge Árni Magnússon manglede slutningen af digtet.⁵ Bladet, som Árni

³ Bugge nævner eksempelvis, at *hveim* bruges som relativt pronomen i strofe 13. En række ord, mener Bugge, anvendes under inspiration fra Snorris *Edda* og *Völuspá* (bl. a. *høgr* (str. 20) og *hárbáðmr* (str.7). *Hárbáðmr* er if. Bugge tilsyneladende fremkommet på grund af en skrivefejl i *Völuspá* i Codex Regius, som *Hrafnagaldur Óðins* forfatter har misforstået som 'hárrætt'. Af sproglige fejl nævner Bugge *máttk* (str. 2). Derudover nævner han genitiven *-pollar* (str. 25), nom. *-pollr*, som har genitiven *-polls*.

⁴ Dette er i øvrigt også Bugges holdning til digtet et andet sted i hans eddaudgave (Bugge 1867, 140). Se Jónas Kristjánsson 2002, 6.

⁵ Digtets første udgiver, Guðmundur Magnússon, mente faktisk, at digtet både manglede begyndelse og slutning, mens Finnur Magnússon, i sin oversættelse af eddadigtene (1822, 2: 209, 213) mente, at en del af digtet er gået tabt. I digtets tabte strofer forestiller man

Magnússon omtaler, må selvfølgelig have stammet fra en bog, da man ikke kender eksempler på, at andre tekster end diplomer har været skrevet på enkelte blade. Digtet begynder og ender imidlertid med fuldstændige strofer, hvilket kan forekomme mistænkeligt for et digt, der skal være fragmentarisk overleveret.

Digtet består af 26 8-linjede strofer. Til sammenligning står 16 1/2 strofer af *Vǫluspá* på rectosiden af det første blad af Codex Regius af eddadigtene (GKS 2365 4to). Codex Regius har en sammenhængende tekst, mens de unge håndskrifter med *Hrafnagaldur Óðins* har en tekst opsat i linjer og strofer. Det er således ikke umuligt, at de 26 strofer kan have stået på ét blad med sammenhængende tekst. Men selv hvis dette beskidte blad med *Hrafnagaldur Óðins* har fandtes, kan vi ikke vide, hvor gammelt det har været. Der er i øvrigt intet grundlag for at antage, at det tabte blad har indeholdt den første nedskrift af digtet. Bedømmelsen af håndskrifteres alder var upræcis på Brynjólfur Sveinssons tid, som dateringen af Codex Regius af eddadigtene viser. Her skød man omkring 150 år forkert, hvilket også kan være tilfældet i forbindelse med det formodede tabte blad med *Hrafnagaldur Óðins*. Árni Magnússon kan have overtaget en vending, som Brynjólfur Sveinsson har brugt, så udsagnet kan ikke bruges til nogen absolut datering.

En del af den nye beskæftigelse med digtet er Eysteinn Björnsson og William P. Reaves' publikation af digtet på internettet (www.hi.is/~eybjorn/ugm/hrg/hrg.html). Der fandtes også en omtale og kommentar på Eysteinn Björnssons hjemmeside, men den er siden fjernet. Ifølge oplysninger hentet 14/11 2002 mener Eysteinn Björnsson og Reaves, at Bugge tog fejl i sin datering af digtet. Ifølge dem skyldes de grammatiske fejl, at digtet blev skrevet af efter et defekt håndskrift.⁶ Der fandtes dertil oprindeligt på hjemmesiden et fotografi af digtet i Holm papp 15 8vo og en tolkning, som er inspireret af den svenske forfatter Viktor Rydbergs *Undersökningar i Germanisk Mythologi* 1-2, men dette er også blevet fjernet.⁷ I dag findes kun en oversættelse til engelsk ved siden af den islandske tekst, og det fremgår ikke, hvilket håndskrift der er lagt til grund for deres tekst.

Imidlertid hævder Jónas Kristjánsson i en avisartikel, i *Morgunblaðiðs Lesbók* 27/4 2002, at digtet er fra 1300-tallet. Jónas Kristjánsson mener ikke, at digtets sproglige fejl, som Bugge fandt, er indsat af digteren for at give et alderdomligt præg ved blandt andet at efterligne stilen i *Vǫluspá*, uden at digteren dog har forstået det fuldt ud. Men der er ifølge Jónas Kristjánsson en del ord og sætninger i *Hrafnagaldur Óðins*, som er optaget fra *Vǫluspá* i Codex Regius.⁸ De mange fejl i afskrifterne af

sig at kunne finde forklaringen på digtets ellers uforklarlige hovedtitel. Jævnfør Jónas Kristjánsson 2002, 6.

⁶ Ifølge dem kan 'the grammatical errors [...] be the result of scribal guesswork'. Eysteinn Björnsson har givet mig lov til at referere til deres diskussion. Deres arbejde med digtet førte frem til opførelsen af kor- og orkesterværket 'Hrafnagaldur Óðins' ved *Listahátíð i Reykjavík 2002*.

⁷ Jævnfør Rydberg 1886, 1: 337. Rydbergs mytologiske værk udkom 1886-1889 og fik hverken betydning for samtidens forskning eller kunst. Han opstillede en kronologi for den mytiske verden og pegede på ligheder mellem indoiranske og nordiske myter.

⁸ Jónas Kristjánsson anser følgende for at være optaget fra *Vǫluspá* i Codex Regius: *Hrafn* 1: *elur íviðjur* / *Vsp* 2: *nú íviðjur*; *Hrafn* 5: *Vitið enn eða hva?* / *Vsp*'s gentagne: *Vitúð er enn eða hva?*; *Hrafn* 7: *hárbæðms* / *Vsp* 19: *hárbæðmr*; *Hrafn* 12: *Né mun mælti, né má knátti* / *Vsp* 5: *Sól þat né vissi [...]* *stjrnur þat né vissi [...]* *máni þat né vissi*; *Hrafn* 13: *Einn kemur*

digtet skal være opstået ad to omgange: 1) ved digtets mundtlige tratering, og 2) ved afskrifterne. Árni Magnússons brev indgår derudover i hans argumentation for, at digtet er fra middelalderen. Endelig anfører Jónas Kristjánsson som sit nok vægtigste argument, at det, at de bevarede afskrifter af digtet går tilbage til 'et gammelt, beskidt blad', kunne forklare, hvorfor digtet indeholder så mange fejl og er så vanskeligt at forstå.

Man kan tilføje, at de afskrifter, der stammer fra Brynjólfur Sveinssons vigtigste skriver Jón Erlendsson fra Villingaholt, ikke er præcise, hvad man kan se af hans afskrift af *Íslendingabók* og af *Árons saga*.⁹ I sin udgave af *Guðmundar sögur biskups* I (1983) sammenholdt Stefán Karlsson den bevarede slutning af *Árons saga* i AM 551 dß 4to med Jón Erlendssons (d. 1672) afskrift af dette håndskrift (AM 212 fol). Ifølge Stefán Karlsson er Jón Erlendssons afskrift 'på mange steder forkert og nogle steder uforståelig' som han forklarer med, at 'forlægget allerede har været manglende og delvist svært at læse'.¹⁰ På samme måde er det ikke urimeligt at antage, at tekstfordærvelsen af *Hrafnagaldur Óðins* delvist stammer fra en afskrift, som Brynjólfur Sveinsson lod foretage, især fordi det sandsynlige forlæg, ifølge Árni Magnússons brev, skal have været beskidt og svært at læse.

Jónas Kristjánsson anser digtet i den overleverede form for at høre blandt de yngre middelalderlige eddadigte. På grund af påvirkningen fra *Völuspá* sætter Jónas Kristjánsson en *terminus post quem* ved dette digt, hvis tilblivelse han daterer til omkring 1000. Denne datering af *Völuspá* er imidlertid ikke sikker (jf. Johansson 2005, Sveinbjörn Rafnsson 1999). Påvirkning fra *Völuspá* viser imidlertid hverken, at *Hrafnagaldur Óðins* bør dateres til tiden omkring *Völuspá* blev digtet, eller at det er middelalderligt. Hvis skriveren af *Hrafnagaldur Óðins* har været blandt Brynjólfur Sveinssons skrivere i Skálholt er det ikke usandsynligt, at han har kendt Codex Regius af eddadigtene, som kom i Brynjólfurs eje i 1643.

Jónas Kristjánsson anfører sluttelig, at digtets metrik ville blive ødelagt, hvis svarabhakti-vokalen i nominativ-ender (mask.) blev udeladt. Man finder svarabhakti-vokalen i håndskrifter fra 1300-tallet, hvorfor digtet ifølge Jónas Kristjánsson således ikke kan være digtet før.

Kristján Árnason skrev en artikel i den samme avis, *Morgunblaðið's Lesbók* 25/5 2002, hvor han argumenterer imod Jónas Kristjánssons datering af *Hrafnagaldur Óðins*. Kristján Árnason undersøger stavelseskvantitet i digtet og hævder, at det ikke opfylder de metriske regler, hvis det skal være digtet før stavelseskvantiteten ændredes på oldislandsk. Hvis der kun findes ord med korte trykstavelser i en verslinje, kan denne ifølge Kristján Árnason ikke have været i digtet, inden kvantitetsomvæltningen

austan / *Vsp* 50: *Hrymr ekr austan*; *Hrafn* 13: *mæran of Miðgarð* / *Vsp* 4: *þeir er Miðgarð mæran skópu*; *Hrafn* 19: *sjæt Sæhrimni saddisk rakna* / *Vsp* 41: *ryðr ragna sjæt rauðum dreyra*; *Hrafn* 23: *gengu frá gildi goðin kvæðu* / *Vsp* 23: *þá gengu regin öll á røkstóla [...]* *eða skylðu goðin öll gildi eiga*; *Hrafn* 25: *Jǫrmungrundar í jóðyr nyrðra* / *Vsp* 5: *Sól varp sunnan sinni Mána hendi inni hægrí of himinjóðyr*.

⁹ Jf. Jón Jóhannesson 1956, viij.

¹⁰ 'Handrit Jóns [...] ber þess merki að forritið hefur þá þegar verið skert og torlesið á köflum, og texti Jóns er víða spilltur og sums staðar óskiljanlegur'. Stefán Karlsson 1983, clx.

fandt sted (Kristján Árnason 2002, 11).¹¹ I samme indlæg gennemgår Kristján Árnason digtets strofer, og finder syv linjer, der bryder de metriske regler i forhold til det gamle kvantitetsystem. Disse linjer findes primært i begyndelsen af digtet. Hans konklusion lyder, at det er usandsynligt, hvis ikke ligefrem umuligt, at digtet i dets overleverede form er fra 1300-tallet, for ændringen i den islandske vokalkvantitet begyndte ikke før 1400- eller 1500-tallet. Der er dog mange strofer uden brud på metrikken, hvorfor Kristján Árnason foreslår, at digtets strofer kan have forskellig alder, men at den, der satte digtet sammen, ikke kan have gjort det tidligere end i 1600-tallet.¹²

Digtet består af i alt 208 linjer, så Kristján Árnasons syv linjer udgør ca. 3% af det samlede digt, hvorfor det næppe rækker som et argument, for at digtet er sat sammen i 1600-tallet. Digtets overleverede stand er meget dårlig, hvad der kan skyldes det forlæg, som Árni Magnússon nævner. De syv linjers brud på metrikken kan være opstået i afskrivningsprocessen og behøver ikke være udtryk for tildigtninger i 1600-tallet.

Håndskrifterne

Der er aldrig foretaget en grundig undersøgelse af alle håndskrifterne, der indeholder *Hrafnagaldur Óðins*, og der foreligger ingen redegørelse for deres indbyrdes forhold. Der findes derfor heller ingen fyldestgørende tekstkritisk udgave af digtet. Jeg har undersøgt og afskrevet digtet i de tolv kendte håndskrifter, der indeholder det på islandsk, og har foretaget en kollationering af håndskrifterne. I forlængelse heraf planlægger jeg en tekstkritisk udgave af digtet.

Digtet er overleveret i mindst tretten håndskrifter, hvoraf et enkelt udelukkende indeholder en latinsk oversættelse.¹³ Min undersøgelse af de tolv håndskrifter, der indeholder det islandske digt, viser, at digtet kun er overleveret i én version, og at alle afskrifter i sidste ende må gå tilbage til det samme forlæg. Indtil jeg er færdig med den tekstkritiske udgave af digtet, skal min omtale af håndskrifterne i det følgende betragtes som foreløbig.

¹¹ Angående vokalkvantitet, se nærmere Kristján Árnasons afhandling *Quantity in Historical Phonology: Icelandic and Related Cases*, 1980. Her undersøgte han dróttkvætt og rímur for at datere, hvornår ændringen i det islandske vokalsystem fandt sted. Ændringen begynder i 1400- eller 1500-tallet, men i digtning fra den sidste halvdel af 1600-tallet og 1700-tallet har Kristján Árnason fundet eksempler på det gamle system. Derfor antager han, at det nye kvantitets-system måske ikke var fuldstændigt etableret før begyndelsen af 1700-tallet (Kristján Árnason 1980, 97-121, 127-145, 159-60).

¹² Denne hypotese stemmer på nogle punkter overens med den danske litterat og oversætter Sandvigs formodning, at digtet 'bestaaer af lutter usammenhængende Stæder, som en Elsker af Digtekunsten har excerperet af et større Digt' (Sandvig 1783, 1: 4r-4v). Udover de nævnte forskere har Aðalheiður Guðmundsdóttir set på varulvemotivet i str. 8 i *Hrafnagaldur Óðins*. Hun har ikke foreslået en datering for digtet, men peget på, at varulvemotivet i digtet er i overensstemmelse med samme motiv i middelalderlige norrøne kilder (Aðalheiður Guðmundsdóttir (udg.) 2001, cxxiv, cciv).

¹³ Eysteinn Björnsson og Reaves havde lagt en liste over håndskrifterne på nettet, som nu er fjernet. De oplyste, at de kun havde set fotografier af Holm papp 15 8vo, Holm papp 57 fol og NKS 1109 fol. I Bugges udgave nævnes ikke NKS 1870 4to, Thott 773 a fol, Thott 1491 4to, Thott 1492 4to og KB Add 4to.

På grundlag af fæltes fejl, skrivemåder, håndskrifternes varianter og eksisterende oplysninger om håndskrifterne synes det muligt at opdele håndskrifterne med *Hrafnagaldur Óðins* i fem grupper. Antallet af strofer er ens i alle håndskrifter. Stroferne er 8-linjede, bort set fra Holm papp 57 fol, hvor de er 4-linjede. Forskellene mellem håndskrifterne er små; der er tale om afskriftsfejl og nogle steder rettelser. Der findes intetsteds individuelle tildigtinger til eller udeladelser af digtets strofer. De fleste håndskrifter er skrevet i Sverige eller Danmark til brug for forskere i disse lande; flere af håndskrifterne har fx været i P. F. Suhms eje.

Holm papp 15 8vo er, som nævnt, det ældste håndskrift, og blev bragt til Sverige i 1681 af Guðmundur Ólafsson (1652-1695), som bl.a. oversatte *Heimskringla* til svensk til Peringskiölds udgave (1697). Tre håndskrifter er afskrifter af Holm papp 15 8vo: Holm papp 34 fol, Holm papp 11 4to og NKS 1870 4to.

Thott 1492 4to, Thott 773 a fol og NKS 1109 fol tilhører en anden gruppe og er umiddelbare eller middelbare afskrifter af et håndskrift, der tilhørte Eyjólfur Jónsson (1670-1745), som var præst på Vellir i Svarfaðardalur. Dette håndskrift er ikke bevaret. NKS 1866 4to tilhører også denne gruppe, men må være afskrevet efter et andet, men nært beslægtet, forlæg end de nævnte håndskrifter.

Thott 1491 4to har digtet i en afskrift af en samling med fem digte. Forlægget for denne afskrift er ikke kendt.

NKS 1108 fol er skrevet af digteren Árni Bövarsson i Hitardalur 1769. NKS 1111 fol er beslægtet med dette håndskrift.

Holm papp 57 fol, skrevet af Thormod Torfæus' sekretær Ásgeir Jónsson, står for sig.

KB Add 14 4to indeholder digtet i latinsk oversættelse.

Uoverensstemmelserne mellem håndskriftgruppernes ordformer og skrivemåder er så små, at de alle må gå tilbage til det samme forlæg. Om det fælles forlæg er det gamle, beskidte blad, som Árni Magnússon nævnte, kan vi ikke vide. Det må anses for klart, at man i 1600- og 1700-tallet anså digtet for gammelt. I ingen af håndskrifterne er digtet skrevet med samtidens nygotiske kursiv, end ikke i håndskrifter, hvor denne skrift ellers er dominerende, hvilket indikerer, at man har ment, at digtet havde en høj alder — eller at man i det mindste ville foregive, at digtet var gammelt. At man var i stand til at arkaisere sproget i 1700-tallet ses ved et kig på det forfalskede digt, *Gunnarslagr*, som bl.a. er overleveret i NKS 1877 4to. I dette håndskrift præsenteres digtet på forsatsbladet med ordene:

Gunnars-lagr / Ein af þeim töpuðu kviðum / Sæmundar-Eddu, / fundin í
Íslandi ár 1787 / af G. Magnæus / með fácinum Leiðrettingum og
útskýringum

'Gunnars-lagr / et af de tabte kvad af Sæmundar-Edda, / fundet i Island år
1787 af G. Magnæus / med få rettelser og forklaringer'.

Digtet har et arkaiserende sprog og ordforråd og præsenteres som et genuint middelalderligt digt.¹⁴ En anden kendt forfalskning er *Hafgeirs saga slateyings* fra 1700-tallet.¹⁵ Et indicium for, at denne saga er et produkt fra 1700-tallet er bl.a. brugen af adjektivet *bankafullur* (sandsynligvis efter dansk *tankefuld*), som aldrig har fandtes på islandsk.

Denne metode kan bruges på *Hrafnagaldur Óðins*, som indeholder et låneord, der kunne give et fingerpeg om digtets alder. I strofe 20 har jeg fundet et middelnedertysk låneord, *máltíð*. Ifølge Veturliði Óskarsson er dette ord ikke almindeligt forekommende i islandsk indtil 1500. Det findes i et islandsk diplom fra 1380 og i enkelte håndskrifter fra ca. 1350 og til ca. 1530, bl.a. i et håndskrift med *Bárðar saga Snæfellsáss* og i *Flateyjarbók* (Veturliði Óskarsson 2003, 281). Brugen af substantivet *máltíð* indikerer, at digtet måske er skrevet mod slutningen af 1300-tallet.

Digtets stil og indhold

Eddadigtene hentyder ofte til skikkelser, hændelser eller ting i gudeverdenen frem for at forklare disse. Men Bugge kan have ret i, at dette digts udtryk i særlig grad forekommer kunstlede og søgte. Der bruges i *Hrafnagaldur Óðins* navne og ord, som ellers forekommer sjældent, og det ikke bare i eddadigtningen. Digtet er præget af indforståethed eller uforståelighed bl.a. på grund af kenninger i langt højere grad end de andre eddadigte, hvilket kan skyldes, at digteren eller skriveren har oplevet 'eddageneren' som svært tilgængelig og obskur.

Ofte er der med eddadigtene tale om forskellig form for vidensdigtning. Der opregnes gnomisk visdom, runevisdom, viden om den mytiske verden generelt eller om fremtiden. I de digte, hvor guderne mangler viden, *Baldurs draumar* og *Völuspá*, er det Odin, der drager ud for at skaffe den. *Hrafnagaldur Óðins* er også et vidensdigt, men det synes at vende op og ned på de konventioner, som vidensdigtene ellers opfylder: Odin drager ikke afsted selv. Efter at en tilsyneladende ildevarslenende drøm er beskrevet, sender han en delegation, Heimdal, Løke og måske Bragi, afsted til Idun i underverdenen (?) for at forhøre sig om fremtiden, men hun kan intet svare, græder og bliver kraftløs.¹⁶ Løke og Heimdal vender tilbage til guderne med hverken svar eller løsning, og sådan munder digtet ud: Guderne går til ro for natten med håbet om, at de kan udtænke en løsning i løbet af natten. I dets overleverede form slutter digtet, da dagen gryer.

¹⁴ Som eksempler på arkaisering kan nævnes udeladelse af svarbhakti-vokal, /vá/ i stedet for /vo/ og /e/ i stedet for /i/ i bøjningsendelser. Dertil findes negationsformer (fx *mangi* og *farattu*, str. 5 og 7) osv.

¹⁵ Ifølge Peter Jørgensen, skal en islandsk student i København, Þorlákur Magnússon Ísfiord, have foretaget denne sagaforfalskning i 1774-1776. Skriveren påstod, at sagaen var en afskrift af et håndskrift fra 1200-tallet, og solgte den sandsynligvis til den aldrende og da halvblinde Bernhard Møllmann, som var professor ved Københavns Universitet, kongelig historisograf og bibliotekar for Det kongelige bibliotek i København (Jørgensen 1977).

¹⁶ I de ældste håndskrifter er *Hrafnagaldur Óðins* placeret som indledningsdigt til *Völuspá*, men der er intet i dette digt, der indikerer, at det skulle være Idun, som spår om verdens fortid og fremtid. Opfattelsen af, at digtet er skabt med det formål at danne indledning til et andet digt, kan være yngre end selve digtet. Jævnfør min diskussion af digtets titel nedenfor.

Jeg anser det for sandsynligt, at digtets slutning mangler, men at vi derimod har begyndelsen af digtet bevaret. I digtets overleverede form præsenteres fremtiden ikke, som i *Völuspá* eller *Baldurs draumar*. Underverdensfærden i forbindelse med videnskanskaffelse og den ildevarslenende drøm er ikke i uoverensstemmelse med de øvrige eddadigte, men rejsens manglende resultat er det derimod. Måske har digtet skullet fungere som en kommentar til de eksisterende vidensdigte, særligt *Völuspá*, hvor Odin indhenter viden. I profetiske eddadigte er der, som omtalt, et tragisk element i den viden, som Odin får: I *Völuspá* fremmanes Ragnarok, i *Baldurs draumar* Balders død. Men vi ser, som bekendt, ikke gudernes reaktioner på disse hændelser i digtene. Det ser vi derimod i *Hrafnagaldur Óðins*: Idun begynder at græde, og de magtesløse guder kender ingen udvej på de problemer, som tilsyneladende voldte gråden, og som de ikke selv kender. Parallellerne til *Völuspá* peger på, at *Hrafnagaldur Óðins* kan være digtet ud fra et kendskab til dette digt, som jo også betoner de ældste hedenske guders undergang. Måske skal digtet beskrive guderne, som står over for deres uafvendelige undergang. Hvis dette er rigtigt, kan digtet være styret af en kristen tanke. I givet fald ser man i *Hrafnagaldur Óðins* genbrug af hedensk materiale i en kristen kontekst. En sådan brug af hedensk materiale er velkendt i tekster fra højmiddelalderens og senmiddelalderens Island. I *Flateyjarbók*, fra ca. 1387-95, ser man fx en stor interesse for det hedenske, men altid fra et kristent perspektiv. *Hrafnagaldur Óðins* kan måske stamme fra et lignende miljø. Det er derimod svært at begribe motivet for en sådan brug af hedensk materiale i et antikvarisk digt fra 1600-tallet.

Digtets titel

Brugen af substantivet *forspjall* i titlen *Hrafnagaldur Óðins / Forspjallsljóð* afslører, at den fulde titel ikke kan stamme fra middelalderen. Tanken om et indledende digt synes også at tilhøre en kultur med bogtryk, jf. fx Árni Magnússons *dróttkvætt* digt til hæder for Thomas Bartolin i indledningen til *Antiquitatum Danicarum libri tres* fra 1689. Fritznér har ikke substantivet *forspjall*, men angiver betydningen 'Tale, Fortælling' for substantivet *spjall*. For substantivet *forspell* giver han betydningen 'tungt tab'.¹⁷ Det ældste eksempel på *forspjall*, som man finder i *Orðabók Háskóla Íslands*, er fra 1649. Ordet findes i en strofe i *Ævidrápa Jóns lærða Guðmundssonar*: *Forspjall litið / framan til ljóða / fyrir lesandann / eg læt hér vera* ('En lille fortale / foran ved digtet / for læseren / jeg lader være her'). Jón Guðmundsson var blandt de islændinge, som afskrev middelalderlige håndskrifter og udarbejdede kommentarer til Islands gamle litteratur. Blandt andet afskrev han Codex Upsaliensis af Snorris *Edda*, og det er muligt, at han også skrev kommentarer til *Völuspá*. I udgaven af dette digt i forbindelse med Resens *Edda* henvises der til Jón Guðmundsson (Einar G. Pétursson 1998, 133-134). Den sammenhæng, som Jón Guðmundsson anvender ordet *forspjall* i, kan minde om *Hrafnagaldur Óðins / Forspjallsljóð*. Digtet præsenteres som et digt, der skal skabe en indledning eller optakt til noget andet. Måske er brugen af *forspjall* i titlen *Hrafnagaldur Óðins / Forspjallsljóð* inspireret af Jóns *ævidrápa*. Der er

¹⁷ Fritznér 1954 [1883-1896], 2: 462. Han henviser kun til én kilde, *Guðrínarkviða* 1, str. 4. I ONPs seddelsamling er der if. Simonetta Battista ingen sedler på *forspjall* eller *forspell*.

imidlertid intet til hinder for, at et eksisterende (måske navnløst) digt på et tidspunkt i overleveringen er blevet tildelt en yngre titel.

Den problematiske datering af eddadigte

Bjarne Fidjestøl evaluerede dateringer af eddadigte frem til Jan de Vries og undersøgte nogle af dateringskriterierne. Han nåede dog ikke før sin død at lægge sidste hånd på kapitlerne om stilistiske dateringskriterier eller skrive den endelige konklusion. Fidjestøl undersøgte, hvilke kriterier man kunne lægge til grund for en datering bagud for eddadigtenes skriftlige overlevering ud fra den præmis, at de fleste eddadigte er mundtligt traderede. Men han konstaterede, at '[...] for the Eddic poems as extant texts [...] there is no fundamental problem, and in any case the dating of the manuscript provides us with a useful dating *ante quem*' (Fidjestøl 1999, 196). Han konstaterede videre, at man skulle rette sine dateringsforsøg mod 'tekster' og ikke deres indhold (Fidjestøl 1999, 197). Til trods for opmærksomheden mod teksten som helhed, mente han imidlertid, at obsolete former må veje tungere end yngre som dateringskriterier, men han peger samtidig på muligheden for, at der kan være tale om bevidst arkaisering (Fidjestøl 1999, 237-238). Fidjestøl fandt ingen løsning på, hvordan man kan datere et samlet digt eller tekst bagud for nedskriften. Det er måske værd at bemærke, at han desværre ikke tager stilling til *Hrafnagaldur Óðins / Forspjallsljód* i gennemgangen af de forskellige dateringskriterier i forbindelse med de enkelte digte — og det endda efter at have nævnt det indtil flere gange i sin forskningshistoriske oversigt.

Jón Helgasons holdning til eddadigtene var, at deres overleverede form må betragtes som den eneste rigtige, fordi digtenes oprindelige skikkelse er tabt (1953, 31). Således forholder det sig også med *Hrafnagaldur Óðins / Forspjallsljód*. Digtets oprindelige skikkelse (hvis det har fandtes i en anden skikkelse, end den vi kender i dag) er ukendt for os. Men *Hrafnagaldur Óðins / Forspjallsljód* bør ikke udsættes for større skepsis end for eksempel *Fjolsvinnsmál* og *Sólarljód* (som også kun er bevaret i eftermiddelalderlige håndskrifter). Digtet i dets overleverede form kan være en gyldig (omend besværlig) kilde til islandsk middelalder.

BIBLIOGRAFI

Håndskrifter:

Holm papp 34 fol; Holm papp 57 fol; Holm papp 11 4to; Holm papp 15 8vo; KB Add 1866 4to; NKS 1108 fol; NKS 1109 fol; NKS 1111 fol; NKS 1866 4to; NKS 1870 4to; Thott 773 a fol; Thott 1491 4to; Thott 1492 4to

Litteratur:

- Aðalheiður Guðmundsdóttir (udg.) 2001. *Úlfhams saga*. SÁM: Rit 53. Reykjavík.
 Bugge, Sophus (udg.) 1965 [1867]. *Norræn fornkvæði. Islandsk samling af folkelige oldtidsdigte om Nordens guder og heroer almindelig kaldet Sæmundar Edda hins fróða*. S.l.
 Einar G. Pétursson. 1998. *Eddurit Jóns Guðmundssonar lærða: Samantektir um skilning á Eddu og að fornu í þeirri gömlu norrænu kölluðust rúnir bæði*

- ristingar og skrifelsi. Þættir úr fræðasögu 17. aldar. 1: Inngangur.* SÁM: Rit 46. Reykjavík.
- Eysteinn Björnsson & William P. Reaves (udg. og overs.). 12/5 2006. 'Hrafnagaldur Óðins / Forspjallsljóð'. <http://www.hi.is/~eybjorn/ugm/hrg/hrg.html>
- Finnur Magnússon. 1821-1823. *Den ældre Edda: En Samling af de nordiske Folks ældste Sagn og Sange, ved Sæmund Sigfussøn kaldet hin Frode.* 4 bd. København.
- Fritzner, Johan. 1954 [1883-1896]. *Ordbog over det gamle norske sprog.* Nytt uforandret optrykk av 2. utgave. 3 bd. Oslo.
- Grundtvig, N. F. S. 1808. *Nordens Mytologi eller Udsigt over Eddalæren for dannede Mænd der ei selv ere Mytologer.* København.
- Guðmundur Magnússon (udg.). 1787. 'Hrafnagaldur Óðins'. I: *Edda Sæmundar hinns fróða. Edda Rhytmica seu antiqvior, vulgo Sæmundina dicta.* København, 1: 199-232.
- Johansson, Karl G. 2005. 'Översättning och originalspråkstekst i handskriftstraderingens våld — *Merlínusþá* och *Völusþá* i Hauksbók'. I: S. Kramarz-Bein (red.), *Neue Ansätze in der Mittelalterphilologie. Nye veier i middelalderfilologien: Akten der skandinavistischer Arbeitstagung in Münster vom 24. bis 26. Oktober 2002.* Texte und Untersuchungen zur Germanistik und Skandinavistik 55. Frankfurt am Main o.fl.st., 97-113.
- Jón Helgason. 1953. 'Norges og Islands digtning'. I: Sigurður Nordal (red.), *Litteraturhistorie. B: Norge og Island.* Nordisk kultur VIII: B. Stokholm o.fl.st., 3-179.
- Jón Jóhannesson. 1956. 'Formáli'. I: Jón Jóhannesson (udg.), *Íslendingabók Ara fróða. AM. 113a and 113b, fol.* University of Iceland, Reykjavík, v-xij.
- Jónas Kristjánsson. 2002. 'Hrafnagaldur Óðins — Forspjallsljóð: Fornkvæði reist úr ösku'. *Lesbók Morgunblaðsins* 27/4 2002, 4-6.
- Jón Margeirsson (udg.) 1975. 'Bréf Árna Magnússonar til Íslands 1729 og fleiri skjöl hans í Ríkisskjalasafni Dana'. *Opuscula* 5, 123-180.
- Jorgensen, Peter. 1977. 'Hafgeirs saga slateyings: An Eighteenth-Century Forgery'. *Journal of English and Germanic Philology* LXXVI, 155-164.
- Kristján Árnason. 1980. *Orality in Historical Phonology: Icelandic and Related Cases.* Cambridge.
- Kristján Árnason. 2002. 'Hljóðdövl' í Hrafnagaldri Óðins'. *Lesbók Morgunblaðsins* 25/5 2002, 11.
- Rydberg, Viktor. 1886-1889. *Undersökningar i germanisk mytologi.* 2 bd. Stockholm.
- Sandvig, B. C. 1783-1785. *Forsøg til en Oversættelse af Sæmunds Edda.* 2 bd. København.
- Stefán Karlsson. 1983. 'Inngangur'. Stefán Karlsson (udg.): *Guðmundar sögur biskups I. Ævi Guðmundar biskups. Guðmundar saga A.* EA B 6. København 1983, xv-clxxv.
- Sveinbjörn Rafnsson. 1999. 'Merlínusþá og Völusþá í sögulegu samhengi'. *Skirnir* 173: 377-419.
- Veturliði Óskarsson. 2003. *Middelnedertyske låneord i islandsk diplomsprog frem til år 1500.* Bibliotheca Arnamagnæana XLIII. København.